

Asia: VN/24201/2023

Lausuntopyyntö rangaistuksen määräämistä koskevasta HE-luonnoksesta

Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

SSY pitää onnistuneena hallituksen esityksen mukaista katujengin katujengin nimeämistä rikollisverkostoksi. Sana rikollisverkosto on riittävän väljä, jotta sen käyttö soveltuisi myöhempiinkin katujengien tyyppisiin ryhmittymiin. Tämä nimeäminen vertautuu aiempaan nimeämiseen 'järjestäytynyt rikollisryhmä' (jäljempänä JR-ryhmä) aikana, jolloin puhuttiin yleisesti liivijengeistä tai moottoripyöräjengeistä. Sen jälkeenhän on ilmaantunut JR-ryhmiä, jotka eivät ole kumpaakaan, mutta joihin tämä nimeäminen soveltuu. Lisäksi on tärkeää tunnistaa hallituksen esityksessä kuvatuin tavoin, että rikollisverkosto voi tehdä kaikenlaisia rikoksia osana toimintaansa, vaikka määritelmällisesti sen toimintaan kuuluu rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta.

Sitä vastoin rikollisverkoston määritelmä voi johtaa vaikeisiin näyttöongelmiin ja korkeaan näyttökynnykseen oikeudenkäynneissä, niin kuin JR-ryhmän määritelmän kanssa on jo käynyt. Tämä ei liene ollut eikä edelleen liene lainsäätäjän tarkoitus. Voisi olla perusteltua määritellä rikollisverkosto itsenäisesti tulevassa hallituksen esityksessä eikä viitata aiempaan hallituksen esitykseen JR-ryhmistä.

Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

SSY suhtautuu myönteisesti nöyryyttämisteon säätämiseen koventamisperusteeksi. Luonnoksessa kuvatuin tavoin peruste soveltuu erityisen hyvin henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten arviointiin. SSY:n katsoo kuitenkin, että soveltamisperusteen rajaaminen vain niihin ei ole perusteltua, vaan se soveltuisi kaikkiin rikoksiin. Hyvänä esimerkkinä tästä voisi olla virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Viranhaltijaan tai tämän läheiseen kohdistettu väkivaltainen kosto tämän viranomaistoiminnan vuoksi saattaa olla erittäin nöyryyttävä samalla tavoin kuin mikä tahansa henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos. Myös esimerkiksi niskoittelu virkamiehelle saattaa olla erityisen nöyryyttävästi tehty. Tällainen voisi tapahtua, kun tekijä kieltäytyisi poistumalta

paikalta ja hän haraisi vastaan, kun poliisi on alkanut viedä häntä pois paikalta. Samalla tapahtumaa videoitaisiin ja poliiseja loukattaisiin tavanomaista karkeammalla kielenkäytöllä, ja tapahtumien jälkeen videota levitetäisiin somessa valheellisten väittämien kera. Tämäntapainen toiminta voisi olla myös kunnianloukkausta tai maalittamista, mutta koventamisperusteenakin perusteltu. Katujengin jäsenet ovat usein erittäin viranomaisvastaisia ja muutenkin taipuvaisia tekemään rikoksia valtaväestöä useammin. Siten on täysin mahdollista, että tämänkaltaista toimintaa ilmenee entistä useammin.

Esimerkkinä erityisen nöyryyttävästä omaisuusrikoksesta voisi olla perusmuotoinen varkaus, joka kohdistuu muslimin omaisuuteen ja jonka yhteydessä tämän jäljelle jäänyt omaisuus sotkettaisiin sian verellä. Sellainen voisi olla myös vahingonteko, jossa hindun henkilöauton maalipinta naarmutettaisiin, minkä lisäksi auto sotkettaisiin lehmän verellä. Esimerkkinä erityisen nöyryyttävästä työrikoksesta voisi olla työsyryntä tai kiskonnantapainen työsyryntä, jossa syrjintäperusteen ilmaantumisen jälkeen musliminnainen tosiasiallisesti pakotettaisiin työskentelemään ulkotiloissa sikolätin lähellä ilman hiukset peittävää huivia tai hindunainen pakotettaisiin työskentelemään lehmiä teurastavan teurastamon vieressä.

Yhteiskunta kehittyy, ja erilaisia tekotapoja varmasti ilmaantuu – vanhoista tekotavoista puhumattakaan – joten ei ole tarkoituksenmukaista sulkea mitään rikosnimikettä soveltamisalan ulkopuolelle. Ja jos tämä koventamisperuste säädettäisiin, tulisi se sovellettavaksi monien muidenkin tekijöiden kuin vain katujengiläisten jutuissa.

Lisäksi SSY pitää joiltain osin ongelmallisena koventamisperusteen soveltamista nykyisin. Oikeuskäytäntö on ollut vaihtelevaa, mitä tulee sen arviointiin, mikä on järjestäytyneet rikollisryhmä. Samoin rangaistuksen mittaamisessa koventamisperusteen soveltaminen on ollut vaihtelevaa. Lähtökohtainen pääsääntö on, että koventamisperuste korottaa rangaistusta yhden kolmanneksen verran. Joskus tämä toteutuu käytännössä, joskus ei. Varsinkin käräjätasolla jää usein kirjoittamatta auki, mikä on koventamisperusteen vaikutus rangaistukseen ja miten koventamisperustetta on sovellettu. Luonnoksen mukainen rikollisverkoston määritelmä täyttyy helpommin kuin järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä, ja järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä pitää sisällään moitittavamman määritelmän kuin rikollisverkostolla. Johtaako tämä oikeuskäytännössä lievempään koventamisperusteen soveltamiseen rikollisverkostojen kohdalla kuin järjestäytyneen rikollisryhmän kohdalla? Ja jos johtaa, mikä on rikollisverkostoperusteisen koventamisperusteen tosiasiallinen merkitys, kun rangaistuksia ei nytkään aina koroteta kolmasosaa? Tuleeko tämän koventamisperusteen soveltamisesta riittävä pelote tai ilmaiseeko se yhteiskunnan moitteen riittävän selvästi? Sitä paitsi perinteiset JR-ryhmät pyrkivät yleensä välttämään turhaa huomiota ja väkivallan kohdistamista sivullisiin, pääpaino on rikollisesta toiminnasta saatavalla hyödyllä. Sen sijaan katujengit saattavat olla jopa holtittomia ja välinpitämättömiä väkivallan käytössään, mistä on jo selkeitä esimerkkejä erityisesti Ruotsissa. SSY:n näkemyksen mukaan uusi koventamisperuste ei voi olla ainakaan lievemmin sovellettavissa kuin aiempi JR-koventamisperuste.

Edelleen SSY näkee tarpeellisena, että nöyryyttämisperusteen säätämistä kvalifiointiperusteeksi harkittaisiin. On totta, että tämä voisi selvästi johtaa rangaistuskäytännön koventumiseen. Toisaalta vankeinhoitoon käytetyt resurssit voivat olla jopa investointi edellä mainituin perustein. Luonnoksessa on arvioitu, että katujengien piirissä on tällä hetkellä arviolta noin 350 henkilöä. Rikosoikeuden keinot kohdistuisivat siten varsin rajattuun henkilöpiiriin; suurin osa nuorista Suomessa voi ihan hyvin eikä tämänkaltaisen kriminalisointi koskettaisi heitä. Toisaalta vakavimmat väkivaltarikokset ovat raastumaan päin, mikä edellyttää yhteiskunnalta riittäviä toimia.

Toisaalta, niin kuin luonnoksessa on tuotu esiin, voisi olla hyvin ongelmallista, jos pelkkä nöyryyttäminen tekisi omassa lajissaan ei-kovin-moitittavasta väkivaltarikoksesta törkeän. Olisikin kohtuutonta, jos esimerkiksi pelkkä uhrin solvaaminen tapon yhteydessä tekisi taposta murhan, tai pelkästään uhkaamalla tehdystä farkkuryöstöstä törkeän ryöstön. Erityisen nöyryyttävä tekotapa voitaisiinkin aina arvioida rikosnimikekohtaisesti: Mitä vakavampi rikos, sitä enemmän voitaisiin vaatia erityisen nöyryyttävän tekotavan täyttymiselle. Jos tappo tekotapana on raaka ja julma, siitä tulee murha. On varsin kaukaa haettu, että pelkästään nöyryyttävä tekotapa merkitsisi myös raakaa tai julmaa tekotapaa, jos siinä ei ole varsinaisesti mitään tekotapaan eikä väkivaltaan liittyvää. Sen sijaan pitkäaikainen nöyryyttäminen voisi tarkoittaa vakaata harkintaa ja tämän kvalifiointiperusteen täyttymistä. Mutta ei aina, sillä tekijän päätös surmaamisesta saattaa muodostua vasta tapahtumasarjan lopussa. Esimerkkinä kvalifiointiperusteen täyttävästä erityisen nöyryyttävästä tekotavasta tahallisessa henkirikoksessa voisi olla tilanne, jossa tekijä sanoo uhrin lapsen tilanteen tämän tappamisen. Tällainen tekotapa voisi täytyä myös, jos uhkaamalla kiduttaa uhria tämä pakotetaan nuolemaan tekijän kengät ja pyytämään anteeksi elämänsä ennen kuin tekijä tappaa tämän. Vastaavat nöyryytykset täyttäisivät kvalifioinnin tietenkin myös ryöstörikoksissa. Äskeinen esimerkki henkirikoksessa ei liene kovin yleinen, mutta ryöstörikoksissa se jo on. Jos katujengejä oikeasti halutaan kuriin, yhteiskunnan tulee puuttua riittävän jämäkästi niiden toimintaan ja niissä oleviin ilmiöihin. Toisaalta aina edellytetään kvalifiointiperusteen lisäksi kokonaistörkeyttä eli pelkkä kvalifiointiperusteen käsillä olo (jos tulee näytetyksi) ei aina tarkoita, että syytettäisiin, saati tuomittaisiin törkeästä tekemuodosta.

SSY katsoo, että erityisen nöyryyttävä tekotapa soveltuisi kvalifiointiperusteeksi vain henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa. Muissa rikoksissa sen pitäisi voida olla koventamisperusteena.

Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

SSY pitää luonnoksessa ehdotettua kriminalisointia onnistuneena. Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen loukkaa lapsuutta ja lapsen kehitystä oikeushyvä, joka on suurempi oikeushyvä kuin ne, joita usein loukataan rikollisverkostoon liittyvillä rikoksilla. Lapsen käyttäminen rikosten tekemiseen on myös jengiytymisen kovaa ydintä, joten yhteiskunnan moitteen tulee ilmetä selvästi. Luonnoksessa esitetyin tavoin yleensä päärikoksen enimmäisrangaistusta ei kuitenkaan olisi syytä ylittää. SSY:n mielestä alaikäistä rikoksen tekemiseen käyttäneen henkilön rangaistus tulisi kuitenkin aina olla suurempi kuin päätekijän.

Lisäksi luonnoksen mukaan esimerkiksi saman lapsen käyttäminen toistuvasti useisiin näpistyksiin voi merkittävästi vahingoittaa lapsen normaalia kehitystä ja edesauttaa ajautumista rikoskierteeseen, mikä voisi puoltaa sitä, että ehdotetun säännöksen nojalla tuomittaisiin tällaisessa tapauksessa vankeusrangaistukseen. SSY katsoo, että olisi tarpeen täsmentää, mikä olisi lapsen käyttämistä toistuvasti. Luonnoksessa on onnistuneesti tehty näin, kun on arvioitu rikollisverkoston ajallista kestoja muutaman viikon ja yhden vuoden väliin. Vastaavasti voitaisiin luonnoksessa linjata esimerkiksi, että muutama kerta ei olisi lapsen toistuvaa käyttöä, mutta jo kymmenen kertaa olisi.

Edelleen SSY:n mukaan tulevaan hallituksen esitykseen olisi tarpeen lisätä, että usean lapsen käyttäminen (suunnilleen) samaan aikaan tai samalla ajanjaksolla näpistyksiin voisi puoltaa vankeusrangaistusta. Vastaavasti tulevassa hallituksen esityksessä voitaisiin linjata esimerkiksi, että

ei kuitenkaan vielä yksi kerta, mutta kolme kertaa usean lapsen käyttäminen voisi jo puoltaa vankeusrangaistusta.

Luonnoksen sivulla 46 on kirjoitettu: ”Jos päärikos taas on esimerkiksi törkeä ryöstö tai tappo tai muu rangaistusasteikoltaan huomattavasti ankarammin rangaistava rikos, voitaisiin myös ehdotetun säännöksen nojalla monissa tapauksissa tuomita vankeutta.” SSY:n mukaan onnistuneempi linjaus olisi, että vakavammissa rikoksissa – varsinkin edellä mainituissa – sovellettaisiin nykyistä välillisen tekemisen pykälää RL 5:4, ja alaikäisen käyttäjä tuomittaisiin pääteon mukaan. Voisi olla myös perusteltua, että alle 15-vuotiasta välillisesti käyttänyt tuomittaisiin ankarampaan rangaistukseen kuin, mihin tuomittaisiin itse päätekijä, jos hän olisi rikosvastuun alainen. Tässä harkinnassa pitäisi ottaa arvioinnin lähtökohdaksi alaikäisen käyttäjän ikä, eli 15-vuotta täyttänyt tai 18-vuotta täyttänyt.

Muut huomiot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Kuten edellä todettu, ongelmaan voidaan vielä vaikuttaa suhteellisen helposti ja edullisesti. Sen jälkeen, kun tilanne on muuttunut riittävään pahaksi, ongelman torjuminen on huomattavasti vaikeampaa ja kalliimpaa – sekä taloudellisesti että inhimillisesti. Siihen, milloin ongelma on riittävän paha tai jopa riistäytynyt viranomaisten käsistä, ei tietenkään ole yksiselitteistä vastausta. Toisaalta kuitenkin voidaan todeta, että Suomessa tilanne ei vielä ainakaan ole sellainen. Katujengeihin ja jengiytymisen yleensä liittyvät toimenpiteet maksavat joka tapauksessa; kysymys on vain, milloin ja kuinka paljon. Siksi SSY pitää tärkeänä etupainotteista toimintaa, jotta välttyttäisiin vielä kalliimmilta toimenpiteiltä. Tämän vuoksi ei ole mahdollista eikä järkevääkään välttää vankimäärien kasvua tämän lakimuutoksen seurauksena. Esityksessä esitetty arvio on kuitenkin varsin pieni, mikä puoltaa lakimuutosta. Lisäksi luonnoksessa ei ole otettu huomioon, että jo nykyisin katujengiläisiä syyttää usein palkkaluokaltaan ylempi kuin S12-tason syyttäjä. Tämä on joskus välttämätöntä, koska katujengiläisten jutut ovat joskus laadultaan ja laajuudeltaan yhtä vaikeita kuin perinteiset JR-jutut. Toisaalta tämä ei kuitenkaan todennäköisesti vaikuta aiheutuviin henkilöstömenoihin olennaisesti isossa kuvassa. Joka tapauksessa mahdollisesti aiheutuvia kuluja voidaan välttää ainakin osittain, jos esitutkintayhteistyö poliisin ja syyttäjän välillä onnistuu.

Toisaalta ovatko lakimuutoksen tavoitteet ristiriitaiset? Yhtäältä tavoitellaan vaikuttavuutta ja toisaalta vältetään kustannusten nousua? Turvallisuuteen käytetyt varat voitaisiin nähdä myös investointina. Yleis- ja erityisestävät seikat saattavat pitkällä tähtäimellä vaikuttaa myös kustannuksia alentavasti ainakin välillisesti, mitä ei ole tässä arviossa otettu huomioon. Turvallisuuden tosiasialliseen rapautumiseen liittyvät seikat kuin myös inhimilliset seikat, kuten asianomistajan kärsimys, traumatisoituminen ja niistä aiheutuvat kulut, lisäävät ainakin välillisiä kustannuksia merkittävästi, jos tätä katujengien aiheuttamaa ongelmaa ei hoideta riittävän ajoissa. Tämä jää vaille huomiota valitettavan usein.

Jotta ehdotetut muutokset käytännössä, se edellyttää esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien koulutusta, tiivistä esitutkintayhteistyötä ja syyttäjän aktiivista toimintaa oikeuskäytännön saamiseksi ja sen vakiinnuttamiseksi. Tämä taas vaatii panostusta ja resurssia syyttäjälaitoksessa. Varsinkin esitutkintayhteistyöhön osallistuminen ja oikeuskäytännön hankkiminen osallistumalla oikeudenkäynteihin tulee viemään syyttäjien resursseja luonnoksessa esitettyä enemmän, koska esitetty rikollisverkoston määritelmä aiheuttanee vaikeita näyttökysymyksiä.

Mäkelä Mika
Suomen syyttäjäyhdistys ry